

– аналітичні навички – здатність виділяти суттєву та несуттєву інформацію, аналізувати, представляти та добувати її; мислити чітко й логічно,

– практичні навички – формування здатності використання на практиці теорії, методів та принципів,

– творчі навички – вміння генерація альтернативних рішень,

– комунікативні навички – вміння вести дискусію, переконувати, використовувати наочний матеріал та інші медіа-засоби, кооперуватися в групи, захищати власну точку зору, переконувати, складати звіти,

– соціальні навички – здатність слухати, підтримувати дискусії чи аргументувати свої думки, контролювати себе тощо.

Отже, використання кейс-методу у професійній підготовці майбутніх будівельників створює умови для саморозвитку, розвитку творчого мислення, стимулювання активності учнів, пізнавальної діяльності у вирішенні професійних задач і проблем, аналізу й оцінювання результатів, використання мультимедіа, інформаційних технологій тощо.

Список посилань

Лузан, П. Г., Кравець, Ю. І., Пятничук, Т. В. (2012). Формування змісту професійного навчання кваліфікованих робітників з інтегрованих професій: методичний посібник. Інститут ПТО НАН України.

Пятничук, Т. В. (2023). Методика застосування кейс-методу у дослідженні енергоефективності будівельної галузі у професійній підготовці. Вісник Глухівського НПУ імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки, 2(52). 96-102. [http://visn-ped.gnpu.edu.ua.2\(2023\)](http://visn-ped.gnpu.edu.ua.2(2023)).

УДК 37.091.33-057.875:631.11-051

Андрій Костючик,
аспірант Інституту професійної освіти НАПН України,
<https://orcid.org/0009-0000-9448-770X>,
e-mail: tavrigan1@gmail.com

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХОВИХ МОЛОДШИХ БАКАЛАВРІВ З ОРГАНІЗАЦІЇ І ТЕХНОЛОГІЇ ВЕДЕННЯ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Анотація. У статті розглянуті фактори розвитку економічної компетентності майбутніх фахових молодших бакалаврів з організації і технології ведення фермерського господарства у процесі фахової підготовки. Розкрито сутність педагогічних умов у освітньому процесі закладу фахової передвищої освіти та їхній вплив на розвиток економічної компетентності майбутніх фермерів.

Ключові слова: економічна компетентність, бакалаври з організації і технології ведення фермерського господарства, фахова передвища освіта, розвиток, педагогічні умови.

FACTORS FOR THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC COMPETENCE OF FUTURE SPECIALIST JUNIOR BACHELORS IN THE ORGANIZATION AND TECHNOLOGY OF FARM MANAGEMENT

Andrii Kostiuchyk,
postgraduate student of the
Institute of Vocational Education of the NAES of Ukraine

Abstract. The article examines the factors of development of economic competence of future professional junior bachelors in the organization and technology of farming in the process of professional training. The essence of pedagogical conditions in the educational process of the institution of professional preliminary higher education and their influence on the development of economic competence of future farmers are revealed.

Keywords: economic competence, bachelor's degrees in the organization and technology of farming, vocational higher education, development, pedagogical conditions.

Серед різноманітних форм підприємницької діяльності в сільському господарстві України фермерство вирізняється своєю інноваційністю та поширеністю. В умовах економічної кризи та викликів, пов'язаних із військовою агресією з боку Росії, фермерські господарства сприяють стабільному розвитку сільських територій, забезпечують виробництво аграрної продукції, оптимальне використання ресурсів і покращують зайнятість населення (Савка, 2020). Для досягнення максимальної продуктивності фермерських

господарств важливо впроваджувати екологічно безпечні технології та активніше виходити на міжнародні ринки, тобто сучасний фахівець у галузі організації й управління фермерськими господарствами повинен володіти різноманітними знаннями, навичками раціонального використання ресурсів, менеджерськими здібностями тощо. Також важливо дотримуватись кредитно-розрахункової та податкової дисципліни, ефективно планувати економічну діяльність і забезпечувати прибутковість фермерського господарства.

Означені компетентності майбутнього фермера необхідно цілеспрямовано, системно і результативно формувати у процесі опанування студентами освітньо-професійної програми. цього приводу цілком слушно висловлюється А. Литвин, вказуючи на те, що «Реалізація освітніх інновацій, спрямованих на підвищення продуктивності навчально-виховного процесу, передусім ставить завдання прискіпливого аналізу, усвідомлення та осмислення причин, від яких залежать ефективність, успішність і якість освіти та визначення на цій основі певних умов (обставин), за яких їх впровадження стає можливим і доцільним» (2018, с. 4). Питання про те, що саме слід вважати педагогічними умовами, які варто забезпечувати у освітньому процесі і які з них повинні бути визначальними, є дуже складним і неоднозначним. У сучасних дослідженнях з методології педагогіки поки-що не обґрунтовано місце, роль педагогічних умов у структурі педагогічного знання, що, на нашу думку, і є причиною різного тлумачення сутності цього феномену.

Насамперед, навіть у довідковій літературі (енциклопедії, словники) цей термін тлумачиться по-різному. Зокрема, філософський енциклопедичний словник так визначає вказане поняття: «...умова – категорія, у якій відображено універсальні відношення речі до тих чинників, завдяки яким вона виникає й існує» (Шинкарук, 2002, с. 531). Конкретніше, на нашу думку, визначення подано в філософському словнику термінів і персоналій: «умова – філософська категорія для позначення тих факторів, котрі є необхідними для виникнення, існування та зміни певних предметів та явищ» (Бліхар та ін., 2020, с. 230). Отже, філософське, загальнонаукове тлумачення зазначеного поняття зводиться до його розуміння як сукупності речей, процесів, відносин, необхідних для «виникнення, існування або зміни даного об'єкта» (Литвин, 2018, с. 46). Словник української мови містить декілька визначень терміну «умова», зокрема: 1) взаємна усна чи письмова домовленість про що-небудь, угода, договір; 2) вимога, пропозиція, які висуваються однією з сторін, що домовляються про що-небудь, а також при укладанні угоди, договору; 3) необхідна обставина,

яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь; 4) обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь; 5) правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь; 6) сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь; 7) умовляння (Білодід, 1970, с. 441).

Результати аналізу дефініції цього терміну, що презентовані в дослідженнях вітчизняних науковців (О. Бородієнко, А. Гриценко, О. Дьомін, М. Кабиш, І. Коренева, Р. Курок, В. Манько, М. Михнюк, Є. Хриков та ін.) переконують, що у наявних наукових працях відсутня єдність думок учених щодо сутності педагогічних умов. Найчастіше це поняття витлумачуються через такі родові ознаки, як «зовнішні обставини», «комплекс засобів», «об'єктивні і суб'єктивні чинники», «зовнішні характеристики», «об'єктивні можливості», «фактори» тощо. Принагідно зазначимо, що фактори, чинники існують об'єктивно, незалежно від діяльності (Хриков, 2017), а педагогічні умови проєктуються, забезпечуються педагогами; як обставини, педагогічні умови створюють об'єктивні можливості для успішного вирішення поставлених завдань; педагогічні умови мають забезпечити ефективне функціонування освітньої системи, а тому детермінують зміни усіх її компонентів; у структурі наукового знання (педагогічні закони, закономірності, принципи, правила) педагогічні умови мають бути «локальним проявом закономірностей, принципів та правил», якщо вони вносять «щось нове у педагогічну науку» (Хриков, 2017, с. 60).

Таким чином, педагогічні умови – це спеціально спроектовані обставини, які цілеспрямовано змінюють (удосконалюють, модернізують, поліпшують) компоненти цілісного освітнього процесу (мета, зміст, методи, засоби, форми організації навчання і виховання, педагогічна діяльність викладача, навчально-пізнавальна діяльність студента тощо) і/або його організацію задля успішного вирішення поставлених завдань. Щодо предмета нашого дослідження, педагогічні умови визначаємо обставинами, які удосконалюють компоненти освітнього процесу чи його організацію задля підвищення якості економічної підготовки фахових молодших бакалаврів з організації і технології ведення фермерського господарства.

Найчастіше дослідники пропонують в якості педагогічних умов певні засоби, або завдання педагогічної діяльності. Тут варто погодитися з Є. Хриковим у тому, що «... для більш чіткої диференціації положень, які описують педагогічні умови та цілі, треба

пам'ятати, що умови створюють, а цілі та завдання – реалізують» (Хриков, 2017, с. 63). Заслужують на увагу обґрунтовані авторами (Саяпіна, & Данильченко, 2024; Вітер, 2014; Шпак та ін., 2018) умови, що, безперечно, містять нове наукове знання, а їх забезпечення відповідною методикою спрямоване на використання усіх компонентів освітньо-професійної програми у розвитку складників економічної компетентності (сукупності економічних знань; економічної свідомості; економічного мислення; економічних якостей особистості). Відповідно, основні з них, обґрунтовані і перевірені ученими, будемо враховувати під час розроблення методики формування досліджуваної властивості особистості.

Відповідно з рекомендаціями учених (Хриков, 2017; Лузан, Сопівник, Виговська, 2016) для визначення необхідної сукупності педагогічних умов застосуємо дослідницьку технологію, що передбачає використання методів морфологічного аналізу та експертної оцінки. На основі аналізу наявних наукових праць, позитивного досвіду економічної освіти студентів неекономічних спеціальностей, опитування експертів було складено перелік можливих педагогічних умов ефективного розвитку економічної компетентності майбутніх фахівців з організації і ведення фермерського господарства, зокрема:

Модернізація змісту освітньо-професійних програм підготовки фахівців з організації і ведення фермерського господарства шляхом упровадження інтегрованих курсів економічного характеру.

Цілеспрямоване формування у студентів економіко-підприємницького ставлення до майбутньої професійної діяльності.

Застосування інноваційних (імітаційно-ігрових, проблемних, навчального проектування тощо) технологій у професійно-економічній підготовці майбутніх фахівців з організації і ведення фермерського господарства.

Системно-послідовний розвиток у студентів позитивної мотивації до опанування інноваційними, перспективними економічними знаннями.

Створення сприятливого інформаційно-освітнього середовища у коледжі для індивідуальної професійно-економічної підготовки студентів.

«Економізація» змісту дисциплін фахової підготовки (інтеграція елементів економічних знань з матеріалом фахових дисциплін).

Запровадження системи форм організування навчання, у якій педагогічно доцільно поєднуються пояснювально-інформаційні,

репродуктивні і проблемно-пошукові методи опанування студентами економічними знаннями.

Систематичне, об'єктивне оцінювання якості професійно-економічної підготовки майбутніх фахівців з організації і ведення фермерського господарства у коледжі.

Організація продуктивної самоосвітньої діяльності студентів.

Слід відмітити, що визначена сукупність педагогічних умов відображає фактично усі компоненти освітнього процесу (цілі, зміст економічної освіти, методи, форми, засоби, технології навчання і виховання майбутніх фахівців тощо), що, деякою мірою, підтверджує достовірність експериментального визначення цих детермінант розвитку економічної компетентності студентів. Проте для розроблення докладної методики варто було встановити, які з цих педагогічних умов є основними, домінантними, чинять найбільший вплив на розвиток досліджуваного феномену. Природно, кожна з наведених педагогічних умов має різну «вагомість» при її забезпеченні у коледжі. Для відбору основних, домінантних умов цілеспрямованого розвитку економічної компетентності майбутніх фахівців з організації і ведення фермерського господарства було проведено їх експертне оцінювання. У сформовану експертну групу чисельністю 11 осіб входили педагогічні працівники коледжів; наукові співробітники Інституту професійної освіти НАПН України; стейкхолдери, зацікавлені в якісній професійно-економічній підготовці фахівців аграрного сектору. Кожен експерт заповнював опитувальник, у якому пропонувалося проранжувати 9 педагогічних умов в порядку зменшення їхньої переваги щодо розвитку економічної компетентності майбутніх фахівців з організації і ведення фермерського господарства.

Для унаочнення результатів експертизи на рис. 3.1 подано діаграму розподілу сум рангів педагогічних умов розвитку економічної компетентності майбутніх фахівців з організації і ведення фермерського господарства. Коротко проаналізуємо графічні дані експертного оцінювання досліджуваних педагогічних умов.

Як це видно з діаграми, найменшу суму рангів (16) експерти надали педагогічній умові № 4 – «Системно-послідовний розвиток у студентів позитивної мотивації до опанування інноваційними, перспективними економічними знаннями». Це є передбачуваним: сформованість у студентів потреб та мотивів оволодіння економічними знаннями є головним чинником активізації їх навчально-пізнавальної діяльності. Друге і третє місце посіли умови, пов'язані зі змістом економічної освіти: «Модернізація змісту освітньо-професійних програм підготовки фахівців з організації і ведення фермерського

господарства шляхом упровадження інтегрованих курсів економічного характеру» і «Економізація» змісту дисциплін фахової підготовки (інтеграція елементів економічних знань з матеріалом фахових дисциплін)». Останнє, дев'яте місце експерти відвели педагогічній умові «Створення сприятливого інформаційно-освітнього середовища у коледжі для індивідуальної професійно-економічної підготовки студентів».

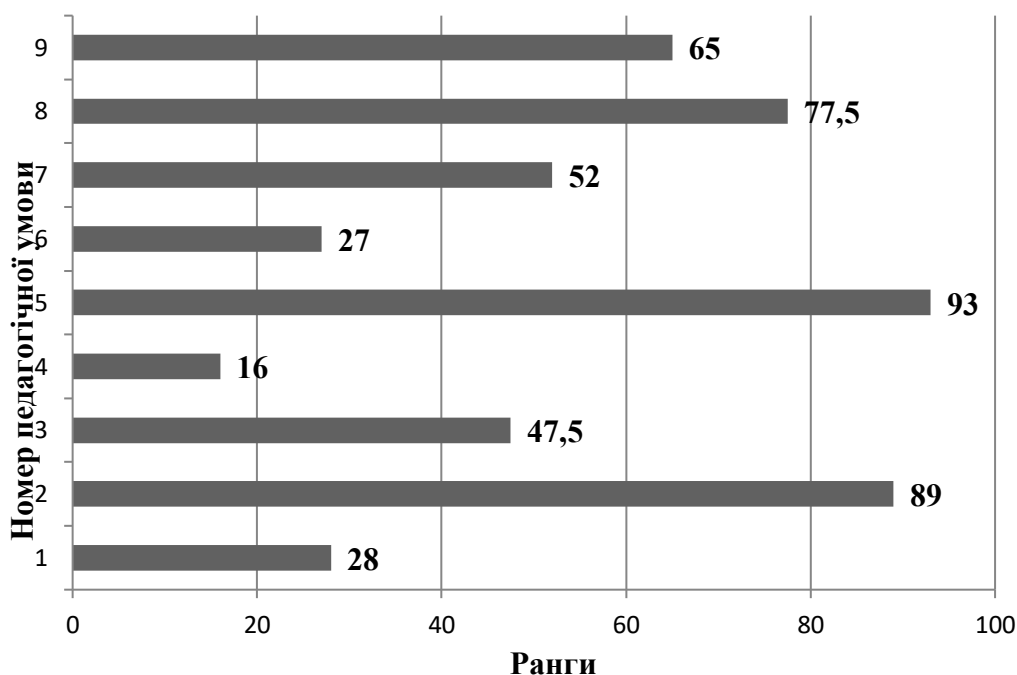

Рис. 3.1. Ранги педагогічних умов розвитку економічної компетентності майбутніх фахівців з організації і ведення фермерського господарства

Відтак, першою умовою цілеспрямованого розвитку економічної компетентності майбутніх фахівців з організації і ведення фермерського господарства виділяємо розвиток у студентів позитивної мотивації до опанування інноваційними, перспективними економічними знаннями. За висновками психологів, саме мотивація визначає активність та ефективність будь-якої діяльності, зокрема й навчально-пізнавальної.

В «Енциклопедії освіти» Б. Божук (2021, с. 600-601) визначає мотивацію як спонукання до виконання дії, здатність людини задовольнити наявні потреби через діяльність; процес, що керує поведінкою та визначає її організованість, активність і стійкість. Характер навчальної мотивації студентів зумовлюється багатьма факторами. Щодо предмета нашого дослідження, то це зміст

економічної освіти; методи, форми організування навчання; інноваційні педагогічні технології; об'єктивне оцінювання компетентнісних досягнень студентів та ін. Фактично кожен із зазначених факторів розвитку пізнавальної мотивації студентів відображає та чи інша досліджувана педагогічна умова.

Наприклад, друга за вагомістю педагогічна умова стосується міждисциплінарного підходу у розвитку економічної компетентності: «Економізація» змісту дисциплін фахової підготовки (інтеграція елементів економічних знань з матеріалом фахових дисциплін)». Про важливість правильного відбору і структурування змісту економічної освіти майбутніх фахових молодших бакалаврів наголошується в Концепції розвитку економічної освіти (2003): «На кожному етапі безперервної економічної освіти для кожної людини зміст і форма освітнього процесу повинні віддзеркалювати задоволення потреб особистості відповідно до особливостей етапу та професії». І далі вказується на особливості змісту економічної освіти майбутніх фахівців середньої управлінської ланки: «Професійна економічна освіта студентів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації (закладів фахової передвищої освіти. Курсив наш. – А. К.) спрямована на опанування спеціальними фаховими знаннями про економічні закономірності та отримання практичних умінь і навичок для застосування їх у майбутній трудовій діяльності. Вона реалізується через формування загальних уявлень про економіку, її елементи і перетворюючу роль виробничої діяльності, набуття професійних знань щодо наслідків економічної діяльності» (Концепція розвитку економічної освіти, 2003). Результати аналізу компонентів освітньо-професійних програм підготовки фахівців з організації і ведення фермерського господарства переконують, що у досліджуваних фахових коледжах економічній підготовці студентів приділяється значна увага. Освітні програми пропонують здобувачам такі обов'язкові економічні дисципліни, як: «Економічна теорія»; «Економіка сільського господарства»; «Бухгалтерський облік і фінансування з основами банківської справи»; «Основи підприємництва і агробізнесу» та ін. Від курсу до курсу, системно-послідовно студенти опановують економічні категорії і закони, оволодівають знаннями зв'язків між економічними процесами і явищами, методами господарювання в умовах сучасного соціально орієнтованого ринкового господарства; формують економічне мислення, підприємницькі якості, уміння визначати економічну ефективність господарств, вести бухгалтерський облік фермерської діяльності; розвивають здатності планувати виробничо-

фінансову діяльність, здійснювати диверсифікацію виробництва сільськогосподарської продукції тощо.

За нашими дослідженнями, найбільш доцільною моделлю економічної освіти майбутніх фахівців з організації і ведення фермерського господарства є комбінована, яка поєднує класичні економічні знання з професійними засобами педагогічної інтеграції. Варто погодитися з дослідниками (Ільченко, Гуз, & Олійник, 2019) у тому, що ідеї компетентнісного підходу тісно пов'язані з проблемами інтегрованого навчання. Водночас під процесом інтеграції (від латів. *integratio* – з'єднання, відновлення) розуміють об'єднання в єдине ціле раніше окремих диференційованих частин і функцій певної системи. Найвищий рівень педагогічної інтеграції пов'язаний зі створенням інтегрованого курсу, що включається до основних компонентів освітньо-професійної програми. У процесі опанування матеріалом такого курсу студенти не просто відтворюють закарбовані раніше в пам'яті поняття, принципи, основи теорій, назви, дати, а усвідомлюють їх на більш складному науковому рівні.

Відтак, «економізацію» змісту професійної підготовки майбутніх фахівців з організації і ведення фермерського господарства розуміємо як насичення кожного компонента освітньо-професійної програми елементами змісту економічного характеру. Натомість щоб майбутні фахівці ґрунтовно оволоділи економічними знаннями, сформуваали необхідний рівень економічної свідомості, економічного мислення, розвинули економічно важливі якості і особистісні цінності (господарське, бережливе ставлення до суспільного добра, відповідальність, законослухняність в сфері економічної діяльності, вимогливість до себе і своїх компаньйонів, завзятість, ділова хватка, ощадливість, самоконтроль тощо), забезпечення інтеграції економічних і професійних знань є, на нашу думку, умовою необхідною, але далеко не достатньою.

Для досягнення компетентнісно орієнтованих цілей економічної підготовки майбутніх фахівців з організації і ведення фермерського господарства в освітньому процесі фахового коледжу слід реалізувати певну систему навчальних процедур, дій і операцій. Сучасна освітня практика переконує, що вказані цілі успішно досягаються засобами інноваційних (імітаційно-ігрових, проблемних, навчального проєктування тощо) педагогічних технологій. Серед сукупності інноваційних педагогічних технологій, що можуть сприяти досягненню цілей і завдань професійно-економічної підготовки фахівців з організації і ведення фермерського господарства виокремлюємо технології проблемного та проєктного навчання, дистанційного

навчання, імітаційно-ігрового навчання, інші види технологій інтерактивного навчання. Сутність, особливості проектування та застосування конкретних інноваційних педагогічних технологій цілеспрямованого формування компонентів економічної компетентності майбутніх фахівців-аграрників будуть детально висвітлені у подальших матеріалах дослідження.

Список посилань

- Білодід, І. К. (Ред.), & Інститут мовознавства АН УРСР. (1970). Словник української мови: в 11 томах. Т. 10. Київ: Наукова думка.
- Бліхар, В. С., Козловець, М. А., Горохова, Л. В., Федоренко, В. В. & Федоренко, В. О. (2020). Філософія: словник термінів та персоналій. Київ: КВІЦ.
- Вітер, С. А. (2014). Формування економічної компетентності молодших спеціалістів у процесі фахової підготовки в агротехнічних коледжах. (Дис. канд. пед. наук). Київ.
- Ільченко, В., Гуз, К., & Олійник, І. (2019). Інтеграція змісту освіти як виклик часу. Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки, 24. 85–89.
- Колегія Міністерства освіти і науки України (2003, 04.12). Про затвердження Концепції розвитку економічної освіти (№ 12/7-4). URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v12_7290-03#Text
- Кремень, В. Г. (Ред.). (2021). Енциклопедія освіти. Київ: Юрінком Інтер.
- Литвин, А. В. (2018). Методологічні засади поняття «педагогічні умови» : практ. посібник. 2-е вид., доп. і перероб. Львів : ЛДУБЖД.
- Лузан, П. Г., Сопівник, І. В., & Виговська, С. В. (2016). Методологія та організація науково-педагогічних досліджень: підруч. Київ: Компринт.
- Савка, М. В. (2020). Організаційно-економічне обґрунтування розвитку фермерських господарств у регіоні. (Дис. доктора філософії). ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Львівський національний аграрний університет, Львів.
- Саяпіна, С., & Данильченко, В. (2024). Економічна компетентність майбутнього педагога: сутність і чинники формування. Гуманізація навчально-виховного процесу, 1 (105). 60-69. DOI: [https://doi.org/10.31865/2077-1827.1\(105\)2024.306941](https://doi.org/10.31865/2077-1827.1(105)2024.306941)

- Хриков, Є. М. (2017). *Методологія педагогічного дослідження: монографія*. Харків: Панов А. М..
- Шинкарук, В. І. (Ред.). (2002). *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис.
- Шпак, О., Булавенко, С., & Примаченко, Н. (2018). Формування життєво важливих економічних компетентностей у навчальній діяльності. *Молодь і ринок*. 8. 6-11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2018_8_3

УДК 378:620.9-043.96-057.21]005.936.3-047.22»366»

Володимир Артюшенко,
аспірант Інституту професійної освіти НАПН України,
директор Навчально-методичного центру
професійно-технічної освіти у Луганській області,
<https://orcid.org/0009-0003-1897-8701>,
e-mail: artyushenko.volodymyr@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ З ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ У КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Анотація. Проаналізовано масштаби руйнувань інфраструктури внаслідок військової агресії, особливу увагу приділено стану енергетичного сектору й перспективам розвитку відновлюваної енергетики. На основі дослідження джерельної бази визначено теоретичні та практичні аспекти формування підприємницької компетентності робітничих кадрів для повоєнного відновлення економічного потенціалу деокупованих територій України. Обґрунтовано необхідність нового підходу до професійної підготовки кадрів, який поєднує технічні навички з підприємницькою ініціативністю. Визначено ключові компоненти системи формування підприємницької компетентності. Розкрито особливості освітніх програм для економічного відновлення деокупованих територій з акцентом на випереджувальну підготовку кадрового резерву. Доведено, що ефективність відновлення економічного потенціалу деокупованих територій залежить від синергетичного ефекту